

УДК 811.161.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-23>

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ АСПІРАНТІВ ОДЕСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ В ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ ДИСЦИПЛІНИ «НАУКОВИЙ СТИЛЬ МОВИ І ПИСЬМА»

Мар'янюк Я. Г.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов
Одеська державна академія будівництва та архітектури
вул. Дідріхсона, 4, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7936-2562
maryanko.yanina@gmail.com, maryanko.yanina@ogasa.org.ua*

Зайцева О. Ю.

*кандидат філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов
Одеська державна академія будівництва та архітектури
вул. Дідріхсона, 4, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-9764-9126
zayenka.57@gmail.com*

Ключові слова: українська мова, науковий стиль мови і письма, аспірантура, навчальна дисципліна, методика викладання, інтерактивні методи навчання, кейс-стаді, компетенції.

В основу статті покладено досвід викладання дисципліни «Науковий стиль мови і письма» аспірантам першого року навчання Одеської державної академії будівництва та архітектури. Структура курсу та вибір матеріалу для лекційних та практичних занять, а також для контролю різних типів зумовлені проблемами, які аспіранти відчувають у процесі здійснення своєї діяльності. У процесі освоєння дисципліни в аспірантів формуються універсальні та професійні компетенції. У статті описуються заплановані результати навчання зі сформованості різних рівнів компетенцій, характеризується фонд оціночних засобів, типові помилки та труднощі, з якими стикаються аспіранти, аналізуються результати запровадження цього курсу в навчальний процес. Дисципліна передбачає як освоєння теоретичної частини матеріалу, так і вироблення практичних навичок. Під час практичних занять використовуються інтерактивні методи навчання (метод роботи в малих групах, кейс-стаді). Освоєння дисципліни необхідне для успішного проходження педагогічної практики, проведення наукових досліджень та захисту дисертаційної роботи. Написання та захист реферату у формі статті для наукового журналу дозволяє аспірантам першого року навчання за короткий термін подати наукову статтю до публікації.

Освоєння дисципліни «Науковий стиль мови і письма» аспірантами першого року навчання Одеської державної академії будівництва та архітектури є важливим для успішного проходження ними третього рівня вищої професійної освіти, педагогічної практики, проведення наукових досліджень та здачі Державної підсумкової атестації. Аспіранти отримують досить повну теоретичну підготовку та напрацьовують практичні навички та вміння продукувати наукові усні та письмові тексти різних підстилів та жанрів.

**FORMING THE COMPETENCES OF POST-GRADUATE STUDENTS
OF ODESSA STATE ACADEMY OF CIVIL ENGINEERING AND ARCHITECTURE
WHILE STUDYING THE ACADEMIC DISCIPLINE “SCIENTIFIC STYLE
OF LANGUAGE AND WRITING”**

Maryanko Ya. G.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrichson str., 4, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7936-2562
maryanko.yanina@gmail.com , maryanko.yanina@ogasa.org.ua*

Zaitseva O. Yu.

*Candidate of Philological Sciences,
Professor at the Department of Foreign Languages
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrichson str., 4, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9764-9126
zayenka.57@gmail.com*

Key words: *Ukrainian language, scientific style of language and writing, postgraduate students, academic discipline, teaching methods, interactive teaching methods, Case study, competencies.*

The article is based on the teaching experience of the academic discipline “Scientific style of language and writing” to first-year postgraduate students of Odesa state academy of civil engineering and architecture. The syllabus structure and the selection of teaching material for lectures and classes as well as for various assessment procedures are determined by the problems that postgraduate students face during their professional work. During the course of discipline development the universal and professional competences are formed. The article outlines the expected levels of various competences, describes the resources of assessment procedures, typical mistakes and difficulties which post-graduate students have, and analyzes the results of integrating the discipline into the curriculum. The discipline entails studying the theory and developing practical skills. Practical classes involve interactive methods (working in small groups, Case-study). The discipline is indispensable for the students’ successful completion of teacher training and scientific research. Writing a final paper in the form of an article reporting the results of their research work for a scientific journal allows first-year post-graduate students to submit a scientific article for publication.

Mastering the discipline “Scientific style of language and writing” by the postgraduate students of the first year of Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture is important for their successful completion of the third level of higher professional education, teaching practice, research and passing the State Final Certification. Postgraduate students receive a fairly complete theoretical training and develop practical skills and abilities to produce scientific texts of various styles and genres.

В останні роки порушується питання про важливість та необхідність володіння українською мовою, оскільки відзначається зниження загальної лінгвістичної освіченості та грамотності дітей та дорослих. Ю. Рождественський зазначає: «Майстерність красномовства в умовах демократії життєво необхідна, тому що кожен громадя-

нин в умовах демократії перебуває в потенційній небезпеці від своїх співгромадян. Будь-який із співгромадян може, так би мовити, міцно «причепитися», звинуватити іншого з вигодою для себе, покликати до суду і виграти суд, відняти майно і життя. Отже, вправність у мові допомагає захиститися й в умовах аристократичного сусідства,

і, у разі потреби, у судовій боротьбі. Якщо ж громадянин бажає запропонувати місту що-небудь, то він зіштовхується з громадською думкою, яка завжди консервативна й ситуативна в тому сенсі, що натовп судить всякі пропозиції стосовно своєї думки, яка міняється у зв'язку з поточними подіями. У цьому випадку вправність у красномовстві допомагає переконати співгромадян погодитися на пропозицію. Всяка самодіяльна і заповзятива людина відчуває перешкоди через громадську думку і, пропонуючи нове, завжди ризикує і життям, і майном. Вправність у красномовстві... допомагає людині посісти вигідніше становище в суспільстві, завоювати певну пошану співгромадян і поліпшити свої матеріальні справи» [1].

Найбільшої уваги у цьому зв'язку заслуговують студенти третього рівня вищої професійної освіти – аспіранти. Написання наукових робіт, у тому числі дисертаційної, неможливе без певного рівня розвитку аналітичного та дискурсивного мислення, без володіння науковим стилем мовлення. Досить часто наукові керівники стикаються з проблемою коректно структурувати статтю чи доповідь, вибирати потрібні книжкові звороти та вирази.

Специфіка навчання в аспірантурі передбачає не лише оволодіння методологічними та методичними принципами та прийомами експериментального, лабораторного та діагностичного дослідження, а й розвиток уміння систематизувати результати своїх досліджень у вигляді усних та письмових наукових текстів різних жанрів [4]. Більшість аспірантів паралельно з написанням дисертаційного дослідження займаються практикою. У зв'язку із цим оформлення огляду літератури, описи методів та результатів досліджень відповідно до вимог наукового стилю мовлення представляють певні труднощі.

На допомогу аспірантам першого року навчання в Одеській державній академії будівництва та архітектури у 2018–2019 навчальному році було запроваджено вибіркву навчальну дисципліну «Науковий стиль мови і письма», що передбачає формування таких компетенцій: інтегральні: здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої висновки, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефахової аудиторії; загальні: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і бути сучасно навченим; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність спілкуватися рід-

ною мовою як усно, так і письмово; здатність до вибору стратегії спілкування; здатність працювати в команді; спеціальні: здатність правильно застосовувати норми наукового стилю сучасної української мови при написанні, редагуванні наукових робіт та під час наукової комунікації.

Мета дисципліни «Науковий стиль мови і письма» – розширити уявлення здобувачів ступеня доктора філософії про академічне письмо загалом та українську наукову мову зокрема, допомогти їм оволодіти важливими процедурами сучасних наукових досліджень, розвинути потребу в нормативному використанні засобів наукової мови для успішної презентації результатів наукової діяльності.

У процесі роботи використовувалися аналітичні методи, методи систематизації та узагальнення, а також педагогічний експеримент.

У рамках навчально-методичного комплексу було розроблено робочу програму освітньої компоненти ВК-1.1, критерії оцінювання і засоби діагностики, конспект лекцій, методичні вказівки.

Запланованими результатами навчання щодо інтегральної компетенції виявилися такі: знати прийоми та методи аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень, шляхи вирішення дослідницьких та практичних завдань, у тому числі у міждисциплінарних галузях; критерії авторства; екстра- та інтралінгвістичні особливості наукових текстів різних підстилів, жанрів та форм мовлення; методи логічної організації наукового тексту; вміння здійснювати критичний аналіз та оцінку сучасних наукових досягнень, генерувати нові ідеї при вирішенні дослідницьких та практичних завдань, репрезентуючи їх у наукових текстах різних підстилів, жанрів, типів та форм мовлення; володіти методами критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень, способами опису результатів критичного аналізу в науковому огляді, дисертації, науковій статті, доповіді на науковій конференції.

Унаслідок формування загальної компетенції планувалося знати шляхи та методи проектування та здійснення комплексних досліджень на основі цілісного системного наукового світогляду; особливості наукового стилю як історико-культурного явища, особливості та проблеми сучасного терміноутворення, тенденції розвитку мови науки; вміння проектувати та здійснювати комплексні дослідження на основі цілісного системного наукового світогляду; виявляти та коригувати діалогічність та експресивність наукових текстів; володіти методами та алгоритмами здійснення комплексних досліджень, способами репрезентації методології досліджень та їх результатів.

Оцінка сформованості загальної компетенції лише на рівні знання проводилася у процесі спів-

бесіди (зразкові питання: «Перерахуйте методи логічної організації наукового тексту. Назвіть особливості наукового стилю як історико-культурного явища. Визначте основні особливості та проблеми сучасного терміноутворення»). А щоб оцінити рівень умінь, пропонувалося побудувати алгоритм написання наукової статті, але на рівні володіння – написати інструкцію до наукової статті за темою дисертаційного дослідження.

Під час вивчення дисципліни «Науковий стиль мови і письма» з метою формування спеціальної компетенції здобувач ступеня доктора філософії повинен знати сучасні методи та технології наукової комунікації державною мовою; види та структуру статей у науковому журналі; особливості усних наукових текстів, що використовуються в науковій полеміці, диспуті, на конференції, «круглому столі»; лексичні та синтаксичні засоби, що застосовуються у письмових первинних та вторинних наукових текстах (тези та матеріали конференції, стаття у науковому журналі, монографія, дисертація, презентація, реферат, відгук, рецензія, анотація, звіт про науково-дослідну роботу); особливості науково-методичної літератури (підручник, навчальний посібник, методичні вказівки).

Крім того, здобувач має вміти використовувати сучасні методи та технології наукової комунікації державною мовою; продукувати усні та письмові первинні та вторинні наукові тексти різних підстилів, жанрів та типів мови; вести усну та письмову комунікацію з редакцією наукового журналу та оргкомітетом конференцій; коригувати та редагувати тексти наукового стилю мовлення; науковим стилем мови у всіх сферах його застосування.

Рівень знання сформованості спеціальної компетенції передбачав відповіді на запитання та завдання: *Виділіть особливості усних наукових текстів, які використовуються у науковій полеміці, диспуті, на конференції, «круглому столі». Визначте особливості жанрів науково-методичної літератури (підручник, навчальний посібник, методичні вказівки). Яка специфіка функціонування наукових текстів у різних культурах?* Рівень сформованості умінь визначається виконанням завдань аналітичного типу: *Виділіть кліше, що використовуються для зв'язності у науковому тексті.* На рівні володіння аспірант повинен вміти написати рецензію, анотацію, виділити ключові слова та назву статті на тему дисертації, підготувати текст з урахуванням усіх вимог до стилістики, структури наукової статті та оформлення списку літератури. Крім того, слід вміти трансформувати письмовий текст в усний, використовуючи прийоми активізації уваги слухачів, та робити презентацію.

Сформованість професійної компетенції на рівні знань перевіряється типовими завданнями:

Назвіть жанри усних та письмових наукових текстів, які можуть використовуватись у викладацькій діяльності в галузі Вашого профілю. На рівні умінь аспіранти повинні вміти описувати та помічати стилістичні особливості усних та письмових наукових текстів, які можуть використовуватись у викладацькій діяльності, на рівні володіння – вміти трансформувати фрагменти текстів власне наукового стилю у фрагмент лекції, розділу підручника, навчально-методичного посібника.

Загальний обсяг дисципліни становить 5 кредитів ECTS: 150 академічних годин (з яких 30 годин лекцій, 20 – практичних занять, 100 – самостійна робота). Форма підсумкового контролю – залік в усній формі з обов'язковою презентацією.

На лекційних заняттях з дисципліни «Науковий стиль мови і письма» дається характеристика наукового стилю мовлення як історико-культурного явища; розглядається лінгвостилістичні особливості усних та письмових наукових текстів професійної спрямованості, особливості структури та стилістики наукових текстів різних підстилів, жанрів та форм мовлення, а також виокремлюються основні сучасні тенденції розвитку мови науки.

Вибір матеріалу зумовлений проблемами, які аспіранти мають у процесі здійснення своєї діяльності. Так, після прочитання наукових текстів професійної спрямованості, написаних у різний час, нерідко складно робити огляд літератури з переказом основних висновків через те, що мова науки в кожній культурі має свою специфіку, а також через історичну мінливість наукового стилю. Аспірантам доводиться описувати результати експериментів з використанням сучасних книжкових зворотів та термінів, «переказувати» такі тексти сучасною українською науковою мовою, щоб уникати іноstileвих вкраплень. Крім того, підготовка публікації у зарубіжному науковому журналі, яка здійснюється аспірантом українською або англійською мовами, все одно має враховувати специфіку побудови статті у зарубіжному журналі, мати певну структуру та стилістику.

Практичні заняття з дисципліни «Науковий стиль мови і письма» передбачають різні форми організації. Контингент аспірантів неоднорідний, вони мають різний рівень загальної та професійної підготовки, вік, соціальний статус, індивідуально-психологічні характеристики, що робить обов'язковим відповідно до андрагогічних принципів педагогічної роботи індивідуальний підхід та використання інтерактивних методів навчання [5]. На практичних заняттях аспіранти з використанням методу «малих груп» та кейс-стаді поглиблено розбирають екстра- та інтра-лінгвістичні особливості усних та письмових текстів наукового стилю та текстів педагогічної

спрямованості в галузі профілю підготовки, жанрову специфіку первинних та вторинних наукових текстів, критерії авторства, види статей, структуру та етапи підготовки статті в науковому журналі; розглядають проблеми терміноутворення у професійній сфері та науковому тексті, методи логічної організації наукових текстів різних підстилів та жанрів.

Не залишаються поза увагою проблеми експресивності та діалогічності наукових текстів, інтернаціоналізації, метафоризації та персоналізації у сучасній мові науки. Останні теми розбираються на практичних заняттях у формах дискусії та семінару. Багато часу приділяється оформленню дисертаційного дослідження та автореферату. Помилки, що найчастіше зустрічаються в текстах аспірантів, пов'язані з побудовою пропозицій з дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами, уточнювальними конструкціями, складними словами, а також з порушенням логіки викладу.

Самостійна робота аспірантів передбачає опрацювання навчального матеріалу з конспекту лекцій; пошук та систематизацію інформації з проблеми; виконання тестових завдань; аналіз усних та письмових наукових текстів та складання висновків на основі проведеного аналізу; виконання вправ; роботу з термінологічними словниками; написання текстів різних жанрів наукового стилю мовлення; підготовку рефератів та доповідей з презентаціями на їх основі; підготовку та захист реферату у формі наукової статті з теми дисертації.

Фонд оціночних засобів дисципліни був розроблений для всіх видів атестації з метою перевірки сформованості кожної з компетенцій за всіма рівнями.

Так, для оцінки сформованості компетенцій на рівні «знати» використовуються такі питання: *Які стратегії та тактики автора наукової статті Ви знаєте? Якою є структура сучасної наукової статті? Якими є можливі помилки автора наукової статті при формулюванні назви?* На рівні «вміти» – завдання на визначення підстилю та жанру наукового тексту, трансформацію його в тексти інших підстилів та жанрів, пошук засобів досягнення експресивності у науковому тексті та аналіз її доречності. На рівні володіння цією компетенцією аспірант повинен вміти здійснювати стилістичне виправлення наукових текстів.

Форми поточного контролю успішності, що застосовуються на заняттях: усне опитування, оцінка освоєння практичних навичок (умінь), поточний контроль знань, захист реферату з теоретичної проблеми, презентація.

Робочою програмою дисципліни передбачено два поточні контролю, без успішного проходження

яких аспірант не допускається до здачі заліку. Перший є тестом на знання особливостей текстів наукового стилю. Другий – це написання та захист реферату у формі презентації. Останнє завдання дозволяє аспірантам застосувати всі знання, отримані ними у процесі освоєння дисципліни у своїй науковій діяльності. У процесі підготовки аспіранти знайомляться з правилами для авторів, навчаються формувати бібліографічні описи, продумують структуру, редагують стиль викладу. У результаті на першому році навчання до здачі заліку щодо дисципліни «Науковий стиль мови і письма» багато аспірантів уже встигають подати наукову статтю, що містить огляд літератури з проблеми дисертаційного дослідження або описує перший етап експерименту, для розгляду в редакції наукових журналів, а також підготувати наукову доповідь.

«Зворотній зв'язок» показав, що запровадження вибіркової дисципліни «Науковий стиль мови і письма» позитивно оцінили як аспіранти, так і наукові керівники. Практика попередніх років показала, що слухачі отримують багато необхідної інформації для створення наукових текстів, визначають свої «слабкі місця» (відступ від логічності викладу, невміння коректно викласти свої думки, порушення граматичних, стилістичних та синтаксичних норм).

Наукові керівники позитивно оцінили допомогу в навчанні аспірантів стилістичній правці, складанню бібліографічних описів, написанню наукових текстів різних підстилів та жанрів за профілем підготовки та проблематикою дисертаційних досліджень.

Звертаємо увагу, що для освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти йдеться про вимоги Національної рамки кваліфікації, в яких визначено, що особа зі ступенем доктора філософії повинна мати «здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики» [3].

Із цього опису випливає, що освоєння дисципліни «Науковий стиль мови і письма» аспірантами першого року навчання в Одеській державній академії будівництва та архітектури є важливим для успішного проходження ними третього рівня вищої професійної освіти. Аспіранти отримують досить повну теоретичну підготовку та напрацьовують практичні навички та вміння продукувати наукові усні та письмові тексти різних підстилів та жанрів. Освоєння дисципліни необхідне для успішного проходження педагогічної практики, проведення наукових досліджень та здачі Державної підсумкової атестації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рождественский Ю. В. Теория риторики. URL: https://ua-referat.com//Теорія_риторики (дата звернення: 12.04.2022).
2. Дубасенюк О. А. Андрагогічні принципи навчання дорослих крізь призму соціально-особистісного досвіду та компетентності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 89–100.
3. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п/paran12#n12>
4. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика : посібник для студентів та аспірантів. Львів : Астролябія, 2002. 356 с.
5. Дубасенюк О. А. Андрагогічні принципи навчання дорослих крізь призму соціально-особистісного досвіду та компетентності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 89–100.
2. Dubaseniuk, O. A. (2013) Andrahohichni pryntsyupy navchannia doroslykh kriz pryzmu sotsialno-osobystisnoho dosvidu ta kompetentnosti [Andragogical principles of adult learning through the prism of socio-personal experience and competence]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy* [Adult education: theory, experience, prospects]. Vyp. 7. S. 89–100.
3. Natsionalna ramka kvalifikatsii. [National Qualifications Framework]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п/paran12#n12> (accessed 12.04.2022).
4. Karamysheva, N. V. (2002) Lohika. Piznannia. Evrystyka : posibnyk dlia studentiv ta aspirantiv [Knowledge. Heuristics: the guide for students and graduate students]. Lviv : Astroliabiia (Астролябія).
5. Dubaseniuk, O. A. (2013) Andrahohichni pryntsyupy navchannia doroslykh kriz pryzmu sotsialno-osobystisnoho dosvidu ta kompetentnosti [Andragogical principles of adult learning through the prism of socio-personal experience and competence]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy* [Adult education: theory, experience, prospects]. Vyp. 7. S. 89–100.

REFERENCES

1. Rozhdestvenskyi, Yu. V. Teoryia rytoryky [Theory of rhetoric]. Retrieved from: https://ua-referat.com//Теорія_риторики (accessed 12.04.2022).